

Neuvostoliitto kulttuurisen muistin näkökulmasta

**Anna Helle & Pia Koivunen (toim.) 2022: *Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa*.
Helsinki: SKS, 276 s.**

Venäjä on viimeaikaisen aggressiivisen ulkopoliitiikkansa vuoksi ollut huomattavan paljon esillä mediassa ja sen tekemisiä on pyritty selittämään milloin sotilaallisista, milloin poliittisista lähtökohdista käsin. Suomalaiset ovat joutuneet pohtimaan omaa suhtautumistaan Venäjään uudessa tilanteessa. Kulttuurin ja kirjallisuuden näkökulmat ovat tässä keskustelussa jääneet vähemmälle. Anna Helteen ja Pia Koivusen toimittama *Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa* ilmestyykin sopivaan aikaan tarjoamaan tutkimustietoa siitä, miten Venäjän edeltäjään – ja sen nykyhallinnon historiapolitiikan ilmeiseen esikuvaan – Neuvostoliittoon on suhtauduttu niin omana aikanaan kuin myöhemmin muistoissa.

Artikkelikokoelman teoreettinen tausta on paljolti muistitutkimuksessa ja kulttuurisen muistin käsitteessä. Teoksen ote on humanistisen monitieteinen. Neuvostoliittolaista kulttuuria käsitellään laajasti ja yksittäisten artikkelien kohteina on kulttuurin eri osa-alueita, joten jokainen lukija löytäneekin teksteistä sekä itselleen tuttuja tартtumakohtia että jotain uutta.

Kokoelman ensimmäisen osan artikkelit käsittelevät neuvostokulttuurin suuria ja tunnettuja ilmiöitä suomalaisesta näkökulmasta. Iina Kohonen on tutkinut, miten Suomessa aikanaan uutisoitiin avaruuskoira Laikasta. Hannu Salmi ja Markku Jokisipilä kirjoittavat neuvostojääkiekkoon ja Pia Koivunen Mihail Gorbatšovin Suomen-vierailuun liittyvistä muistoista.

Propagandaan ja satiiriin keskittyvässä osuudessa Silja Pitkänen käsittelee neuvostolapsuuden esittämistä valokuvissa ja Kalle Lampela rauhaa ja antifasismia puolustavaa taidetta *Neuvostoliitto*-lehdessä. Anna Laakkonen taas tarkastelee *Punainen Karjala* -lehden pakinoitsijan Kustaan tekstejä ja kohtaloa.

Neuvosto-Viro nousee esiin kahdessa artikkelissa: Wiivi-Maria Jouttijärvi pohtii kolmen virolaissukupolven muistoja ja käsityksiä elämästä Neuvosto-Virossa ja Riikka Taavetti puolestaan neuvostoaikaisen Viron esittämistä suomalaisessa populaarikulttuurissa. Kokoelmassa korostuukin Neuvostoliiton monikulttuurisuus: venäläisen ja venäjänkielisen kulttuurin rinnalle nousevat virolaisen lisäksi erityisesti neuvostoajan inkeriläinen, karjalainen ja suomenkielinen kulttuuri. Teoksessa käsiteltyjen kirjailijoiden juuret ovat Venäjän lisäksi ainakin valkovenäläisessä, ukrainalaisessa, juutalaisessa ja suomalaisessa kulttuurissa.

Kaunokirjallisuudesta esiin nostetaan suomalaisille lukijoille tuttuja nykykirjailijoita ja teoksia. Mika Perkiömäki käsittelee Svetlana Aleksijevitšin haastatteluromaania *Neuvostoihmisen loppu. Kun nykyhetkestä tuli second handia* (2013, suom. 2018) ja Jelena Tšižovan *Muistista piirrettyä kaupunkia* (2019, suom. 2020). Marja Sorvarin tutkimuskohteena on Maria Stepanovan *Muistin muistolle* (2017, suom. 2019) ja Anna Helle kirjoittaa Anita Konkan *Mustasta passista* (2001). Teoksia yhdistävät neuvostoaikojen muisteleminen jälkikäteen, muistojen monikerroksisuus sekä kaunokirjallisuuden ja muistelmien välisten rajojen hämärtyminen.

Mika Perkiömäki pohtii venäläisten suhdetta Neuvostoliittoon asettamalla kaunokirjallisuuden venäläisten näkemyksiä kartoittavien mielipidekyselyjen rinnalle. Gallupien ja kirjallisuudessa käsiteltyjen muistojen suhde on paikoin kiehtovan ristiriitainen. Perkiömäki nostaa jo artikkelinsa otsikossa esiin Svetlana Aleksijevitšilta lainatun kysymyksen ”Miksi me emme tuomitse Stalinia?” sanoittaen varmaan myös monia lukijoita tällä hetkellä vaivaavan ajatuksen.

Artikkeleissa käsitellyissä teoksissa näkyy myös muistojen ja muistelun ylisukupolvisuus: toisaalta niissä on itse neuvostoaikaa eläneiden muistoja kirjailijan tai kertojan tavalla tai toisella välittäminä ja tulkitsemina, toisaalta näkyy vahva pyrkimys ymmärtää neuvostoaikaa jälkikäteen 2000-luvun perspektiivistä. Marja Sorvari pureutuu jälkimuistin käsitteestä ammentavassa artikkelissaan siihen, miten Neuvostoliiton jälkeiseen sukupolveen kuuluva Maria Stepanova tuottaa romaanissaan ymmärrystä neuvostomenneisyydestä yrittäessään rekonstruoida sukunsa tarinaa. Samoin Anna Helle hyödyntää jälkimuistin käsitettä käsitellessään Suomessa syntyneen Anita Konkan romaanin tämän Neuvostoliittoon jääneestä inkerinsuomalaisesta sedästä.

Jälkimuistin voi ajatella rinnastuvan tavallaan myös *Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa* -teoksen tutkimusotteeseen. Suuri osa kirjoittajista edustaa tutkijapolvea, jolla ei itsellään ole juuri aikuisiän muistoja Neuvostoliiton olemassaolon ajalta: siihen liittyviä mielikuvia tutkitaan siis lähinnä aiempien sukupolvien muistojen kautta. Tämä ei sinänsä ole uutta humanistisessa tutkimuksessa, mutta nimenomaan suhteessa Neuvostoliiton muistelemiseen 2020-luvun aikaperspektiivi tuntuu juuri nyt erityisen merkittävältä, varsinkin kun venäläisessä kirjallisuudessakin on viime aikoina noussut esille 70-luvulla syntyneitä kirjailijoita, jotka tarkastelevat neuvostoaajan tapahtumia oman sukupolvensa Neuvostoliiton jälkeisestä näkökulmasta.

Kokoelman artikkelit on kirjoitettu lukijaystävälliseen sävyyn, joten teosta voi suositella laajalle lukijakunnalle. Moni varmasti tarttuukin kirjaan saadakseen taustaa nyky-Venäjän ymmärtämiseen. Helppoja vastauksia artikkelikokoelma ei tarjoa, mutta sitäkin enemmän kiinnostavaa materiaalia ja tulkintaa, josta lukija voi mielessään rakennella siltoja menneen Neuvostoliiton ja tämän päivän Venäjän välille.

Jenniliisa Salminen